

Bijlage VMBO-GL en TL
2022

tijdvak 1

Fries CSE GL en TL

Tekstboekje

It gefoel fan Astrid Lindgren

(1) De wrâldferneamde skriuwster Astrid Lindgren (1907-2002) groeide op yn it idyllyske Sweedske doarpke Näs. Lindgren skreau op jonge leeftiid al ferhalen mar debutearre net earder as berneboekeskriuwster as yn 1944. Sy wie doe 37 jier en benammen drok mei de soarch foar har twa bern. Yn 1945 bruts Lindgren troch mei *Pippi Langkous*, basearre op in ferhaal dat se foar har dochter betocht.

(2) *Pippi Langkous* wie in revolúsjonêr wurk foar dy tiid. Foar dy tiid hiene Sweedske berneboekeskriuwers foaral in pedagogysk doel. Sy wiene faak sterk moralistysk. Lindgren kaam op foar in hiel oar soarte fan jeugdliteratuer. Sy pleite foar in respektfolle oanpak fan it bern, troch syn gefoelens en langstmen serieus te nimmen. Yn Lindgren har ferbydingsrike boeken wurdt de belibbingswrâld fan bern fan binnenút beskreaun sûnder folwoeksen kommentaar. Weromkommende tema's binne: ferlet fan freonskip, loyaliteit en leafde. Lindgren har wurk is dêrom universeel en tiidleas.

(3) Al tal fan generaasjes yn Nederlân hawwe Lindgren har sterke, gekke en fleurige personaazjes oearme. Elkenien ken Pippi, Ronja en de bruorren Liuwehert. Folle minder bekend is it boek *Karlsson fan it dak*. Dat is opmerklik want yn oare lannen is de atypyske held út dat boek hiel populêr. Yn Ruslân is Karlsson sels bekender as Pippi.

Toanielploech Tryater lit foar it earst yn de Nederlânske teaterskiednis it Fryske publyk yn de kunde komme

mei Karlsson en syn jonge freontsje Erik.

(4) Karlsson is in lyts, grou mantsje mei in propeller op de rêch. Hy kin fleane as de bêste en wennet yn in lyts húske op it dak, earne yn Stockholm. Karlsson wurdt ek wol de manlike Pippi neamd: hy is krekt sa unyk en eigenwiis as sy. Karlsson docht wat Karlsson wol. Net ien hâldt him tsjin, want famylje en freonen liket er net te hawwen. Karlsson is o sa wis fan himsels, soms yrritant, kiezzich en opskepperich, mar ek hiel grappich. Karlsson spilet op in net nei te folgjen wize mei taal en arguminten. It is hast ûnfoarstelber dat er echt bestiet... Op in dei fljocht Karlsson binnen by de jonge bleue Erik. Erik syn deagewoane libbentsje sil dêrnei nea wer itselde wêze.

(5) In soad fan Lindgren har ferhalen strielje de waarmte en it boargere-wêzen út dy't se yn har betide jeugd field hat. Tagelyk sprekt út har oeuvre de driuw nei aventoer en frijheid. Sûnder ferbylding is it libben kleurleas, liket Lindgren sizze te wollen. Sy jout har personaazjes de moed en krêft om harren eigen paad te kiezen, krekt as sysels die. *Karlsson fan it dak* befettet dy kombinaasje fan eleminten ek dy't it ferhaal ûnwjersteanber meitsje foar jong en âld.

It boek *Karlsson fan it dak* is koartlyn ferskynd yn Fryske oersetting

(6) Martje de Jong wurke oan de Fryske oersetting fan it boek *Karlsson fan it dak* yn opdracht fan

de Afûk. “Ik mocht *Karlsson på taket*
85 oersetten nei it Frysk ta. Geweldich
fansels, want foar my heart Astrid
Lindgren by de absolute top fan
berneboekeskriuwers. Har boeken
binne tiidleas en sitte fol mei humor.
90 Astrid Lindgren hie it fermogen om
tinken en dwaan fan bern op papier
te krijen. Fansels, de boeken sitte fol
mei dingen dêr’t wy as grutte
minsken fan fine dat se net kinne.
95 Mar sy wit it sa del te setten dat it wól
kin. Want yn de fantasy fan bern kin
ommers alles noch, it binne de grutte
minsken dy’t oan dat fermogen in ein
meitsje mei harren hokjes en fakjes.
100 It lekkere ûndogenske, dwerse,
gekke en grappige, suver anargis-
tyske, makket Astrid Lindgren foar
my in held, en Karlsson, dy’t eins
neat oars kin as fleane en geweldich
105 ophakje en dêr hielendal gelokkich
mei is, is ek sa’n held.”

(7) “Ik haw har boek oerset út it
Sweedsk wei en earlik sein foel my
dat net ta. Ik ken de basis, mar net
110 de útdrukkingen en de siswizen dy’t
Sweedsk-eigen binne. As ik soks
tsjinkaam, pakte ik de Nederlânske
oersetting fan Marit Törnqvist der
wolris by. Dochs haw ik dat safolle
115 mooglik besocht te mijen en ek
gauris myn kunde yn Sweden frege
om oplossingen. It wurd ‘lagom’
bygelyks, is no krekt as it Fryske
‘smûk’ sa’n wurd dat him net yn ien
120 wurd oersetten lit. It wurd ‘lagom’ is in
gefoel, in moedstasân, in oanfielen
fan in situaasje. It betsjut safolle as
‘presys goed genôch, tefreden, yn
balâns’ en mear fan dat soarte
125 omskriuwingen. De ultieme útfiering
fan ‘zen en mindfulness’ yn ien
wurd.”

(8) “Frysk is in prachtige, rike,
sjongsume taal dy’t poergeskikt is
130 foar watfoar boek ek. Krekt ek foar

berneboeken, want in boek komt folle
tichterby ast it yn dyn eigen taal lêze
kinst, of foarlêzen krigest. It fielt
echter. Elk bern hat rjocht op boeken
135 yn ’e memmetaal en ik fyn it hearlik
dat ik dêr op dizze wize oan bydrage
mei.”

Astrid Lindgren

(9) Astrid Lindgren waard yn 1907 as
140 Astrid Ericsson berne yn it Súd-
Sweedsk Småland. Mei har âlden,
broer, suskes en it personiel wenne
se op in readferve pleats. Sy moast
faak meihelpe op it lân, mar koe ek
145 útlitten boartsje yn dy prachtige
boere-omjouwing. “Wy boarten sa
yntinsyf dat it in wûnder is dat wy it
oerlibbe hawwe”, skreau se letter oer
dizze perioade. Lindgren stie yn har
150 jeugd bekend as rebelsk. Sy mocht
graach op stap gean en dûnsje en
knippte it hier koart, neffens de lêste
moade. Op 18-jierrige leeftiid kaam
ynienen in ein oan Lindgren har
155 lokkige jeugd, doe’t se net-pland
swier rekke. De heit fan har
bûtenechtlike bern joech lieding oan
de pleatslike krante dêr’t Lindgren
foar skreau. Unkonvinsjoneel as se
160 wie, keas Lindgren derfoar om net
mei de heit te trouwen. Om de
doarpsrabberijen te mijen, ferhuze se
nei Stockholm en brocht har soantsje
ûnder by in pleechmem yn Denemar-
165 ken. Nei har houlik mei Sture
Lindgren koe se soan Lasse yn ’e
hûs nimme.

(10) Mei de berte fan dochter Karin
wie it lok kompleet. Mei troch dat
170 foarfal hat Lindgren yn har boeken
altdy omtinken foar it bernlike ferlet
fan feilichheid en boargerwêzen.
Tagelyk binne tal fan personaazjes
yn har boeken like ûnkonvinsjoneel
175 en aventoerlik as sy. Krekt as
Lindgren boartsje en fantasearje sy

oft har libben derfân ôfhinget.
Lindgren har karriêre as berneboeke-
skriuwster naam in flecht doe't har
180 bern al âlder wiene. Nei it ferskinen
fan *Pippi Langkous* wie Lindgren op
slach ferneamd. Yn de jierren '40 en
'50 produsearre se in hiel soad
berneboeken yn de moarnsoeren.
185 Middeis wurke se as berneboeke-
redakteur foar har útjouwerij.

Dêrneist fûn se tiid om te reizgjen en
har op alderhande wizen polityk út te
sprekken. Lindgren wie nea benaud
190 om har miening te jaan. Yn 1992
kundige Lindgren oan dat se ophold
mei skriuwen om't de eagen te min
waarden. Tsien jier letter stoar se yn
de âldens fan 94 jier yn har
195 appartemint yn Stockholm.

naar: Nina Thunnissen, Tryater magazine, 2019

Tekst 2

De fjirtich jier binne omflein

Minsken en harren ferhalen, dat is eins de reade tried yn it wurk fan Otto Kuipers (1959). Hy hat syn fjirtichjierrich jubileum by Tresoar¹⁾ hân, dêr't er as stazjêre yn 1979 begûn.

(1) "It kontakt mei en it helpen fan
minsk haw ik altyd moai oan myn
wurk fûn. Oft dat no op de stúdzje-
seal wie, sa't ik jierren dien haw, of
5 oer de mail, ik besykje minsk te
helpen mei harren syktocht nei it
ferline. De grutte en moaie útdaging
by elke fraach is om dy te fertalen nei
de Tresoar kolleksjes of kolleksjes by
10 oare ynstellingen."

(2) Nei de havo op It Hearrenfean
keas er foar de middelbere argyf-
skoalle. "Mei tank oan frou Voerman,
dy't sa moai skiednislessen joech."
15 Ien dei yn 'e wike, earst nei Utert,
letter nei Den Haach, reizge er mei
André van Dalfsen mei de trein op en
del. De oare fjouwer dagen rûn er
staaasje by, doe noch, it Ryksargyf.
20 Hy keas op praktyske grûnen foar in
plak tichteby hûs.

(3) It oarderjen en it beskriuwen fan it
argyf learde er op de oplieding en dat
koe er fuort yn 'e praktyk bringe.

25 "Myn staaasje-opdracht bestie út it
ynventarisearjen fan it argyf fan de
famylje Van Heloma, in foarname
famylje dy't by De Knipe Huize
Voormeer hie. Krigest in doaze fol
30 papieren dokuminten en dy moast
besjen, ûntleedzje en beskriuwe. Der
wiene gjin kompjûters doe, dus dat
beskriuwen barde mei de hân. De
fysjes kamen yn in kaartebak dy'tst
35 wer oarderje moast. Dêr koene André
en ik oeren oer diskusjearje, want
wêr bringst bygelyks de stikken oer
de ôfwikkeling fan in neilittenskip
ûnder, by de persoan dy't stoarn is of
40 by de persoan dy't dy neilittenskip
beoarderet en/of rjocht hie op in part
fan de erfenis?"

(4) Nei syn eksamen bleau er yn
Ljouwert, dêr't er mei stúdzjegenoot
45 André syn earste baan dielde: elk
tweintich oeren wyks. Oant 1985
wurke er op de ôfdieling Ynventari-
saasje, dêr't er tal fan nijsgjirrige

argiven beskriuwe mocht, lykas de
50 samling fan fersetsman Pieter
Wijbenga, fan wa't de ynventaris yn
1986 publisearre is. "Sa krige ik
hieltyd mear belangstelling foar de
Twadde Wrâldoarloch yn Fryslân."
55 Dêrnei wurke er jierrenlang op de
stúdzjeseal. "Dat wie hiel goed om de
kolleksjes kennen te learen. Neat wie
noch digitaal fansels. Soms hellen wy
400 oant 500 stikken deis út it argyf,
60 benammen akten en bylagen fan de
Boargerlike Stân. Minsken sieten yn
de finsterbanken, sa drok wie it
bytiden."

(5) "Under lieding fan Piet Nieuwland
65 en letter yn de Tresoartiid ek ûnder
Neeltje van der Weide, wiene wy as
team kontinu dwaande om de tsjinst-
ferliening te ferbetterjen. Sa die de
ynformant, dy't de begjinnende
70 genealooch op 'en paad holp, syn
yntree. Mei de net-genealogen
holden wy, as se dêr mei ynstimden
fansels, in soarte fan yntake-petear,
dêr't wy harren yn fregen wêr't se
75 mei dwaande wiene, it doel fan it
ûndersyk, harren foarkennis
ensafuorthinne. Sa koene wy de klant
faak better fierder helpe en tagelyk
learden wy der sels ek fan,
80 benammen oer boarnen dy't se al
bestudearre hiene. Wat my ek noch
goed heucht, binne de reiskes dy't
wy as team makken nei kollega-
ynstellingen yn it hiele lân. Wy
85 seagen hoe't se saken dêr
oanpakten, mei as doel om ús eigen
tsjinstferliening fierder te ferbetterjen.
Moaie tiden wiene dat."

(6) Ien fan de hichtepunten yn dy tiid
90 wie Simmer 2000, doe't tûzenen
Friezen om utens werom nei Fryslân
kamen foar in grutte reüny. "Dêr
woene wy wat mei dwaan. Yn skou-
boarch De Harmonie hiene wy in
95 stand mei in tal kompjûters ynrjochte

dêr't se komme koene mei fragen oer
foarâlden. Dat wie in grut sukses.
Der binne hiel wat kopyen fan akten
út de Boargerlike Stân makke. It wie
100 ek moai as minsken harren ferhaal
diele woene."

(7) Neist syn stúdzjesealwurk wie er
dwaande om de argiven en
dokumintaasjesamling fan de
105 *Vereniging Friesland 1940-1945* te
beskriuwen, yn totaal sa'n sân meter
oan materiaal. "Dan krigest wol mei
wat de gefolgen fan de oarloch wiene
en noch altiten binne foar de ynwen-
110 ners fan Fryslân." De oarloch rint as
in reade tried troch syn fierdere
wurksame libben. Nei de jierren op
de stúdzjeseal gie Otto oan it wurk
om by it kluster publyksprojekten de
115 kolleksje fan Tresoar op alderhande
wizen nei bûten ta te bringen, mar ek
dêr hat er as WOII-spesjalist noch
geregeld kontakt mei minsken dy't
mei fragen komme oer de Twadde
120 Wrâldoarloch of materiaal oer dy tiid
oanbiede. It trochjaan fan ferhalen
fynt Otto belangryk. "Dêrmei
fergruttet dyn kennis en learst om
dy te ferpleatsen yn de situaasje fan
125 doe."

(8) Kuipers hat ek in passy foar
motoaren. "As jonkje fan tsien jier gie
ik foar it earst nei it motorfestival TT
yn Assen." Hy hat dêr wilens al 48
130 kear west. Wat him sa yn de
motorsport oanlûkt? "De leafde foar
de sport, ik fyn dy snelheid
fassinearjend, om't ik dat sels net
doar, mar ek it lûd en de rook fan de
135 motoroalje. Ik bin hielendal net
technysk, it giet my foaral om de TT
as evenemint, der komme mear as
hûnderttûzen minsken op ôf. Wy
hawwe altyd in fêst plak en treffe alle
140 jierren in ploechje út Jobbegea. It is
ek in bytsje in reüny." Hy hat ek
ûndersyk dien nei de TT. "Al yn de

foarige iuw gie ik yn it skoft nei de
Provinsjale Biblioteek om dêr yn
145 kranten te sykjen om Friezen dy't
meidien hiene. Ik fûn fansels in
Fryske rider dy't de TT yn 1927 wûn
hie."

(9) Dy passy wie de oanlieding foar
150 de webside mei alle B-nûmers²⁾ dy't
tusken 1906 en 1950 yn Fryslân
takend binne oan eigeners fan auto's
en motoaren. "Op de webside stean
alle fjirtichtûzen kentekens dy't útjûn
155 binne, mei de oprop om ferhalen en
foto's ta te heakjen." De moaiste fer-
halen binne sammele yn it boek *Pake*
syn wein, dat yn 2019 útkaam.

(10) De argivaris makket syn jierren
160 oant syn pensjoen noch wol fol by

Tresoar. "Der leit sa'n tweintich oant
tritich meter argyf oer de Twadde
Wrâldoarloch dat de lêste jierren
ynbrocht is. Dêr is sa'n trije meter fan
165 beskreaun. De rest is net tagonklik,
dêr wol ik graach mei oan 'e slach.
De fjirtich jier binne omflein. En nei
myn pensjoen gean ik grif troch mei it
sneupen yn de argiven. It is in part
170 fan myn libben wurden. Der sitte
safolle nijsgjirrige aspekten oan dy't
de muoite fan it ûndersykjen wurdich
binne. Ik soe it moai fine om bygelyks
de rol fan de hûn yn de Twadde
175 Wrâldoarloch te ûndersykjen,
bygelyks oer de foardering fan hûnen
en harren ynset om minen op te
spoaren."

naar: Marijke de Boer, Letterhoeke 2, 2020

noot 1 Tresoar is it Frysk Histoarysk en Letterkundich Sintrum, fêstige yn Ljouwert.

noot 2 B-nûmers binne nûmerbewizen fan auto's en motoaren, dy't wetlik ferplichte wiene fan
1906 oant en mei 1950. De Fryske nûmerbewizen (op de kentekenplaten) begûnen
allegearre mei in B.

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te
maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de
auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de
vermelde bronnen.*

*Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud
van dit examen.*